



P  L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wskaźniki zmian kosztów bezpośrednich i cen podstawowych produktów rolnych w latach 2010-2011

WARSZAWA 2011



Wskaźniki zmian kosztów bezpośrednich i cen podstawowych produktów rolnych w latach 2010-2011

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr Łukasz Abramczuk
mgr inż. Irena Augustyńska-Grzymek
mgr Magdalena Czułowska
mgr Konrad Jabłoński
dr inż. Aldona Skarżyńska
mgr inż. Marcin Żekało

Warszawa 2011

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (0 22) 50 54 439
Tel./faks: (0 22) 826 93 22
E-mail: portal@fadm.pl
Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Sytuacja produkcyjno-ekonomiczna w latach 2010-2011

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, w 2010 roku nastąpił spadek produkcji rolniczej o 1,8% w odniesieniu do 2009 roku. Stało się tak za sprawą znacznego zmniejszenia produkcji roślinnej (o 7,5%) przy jednoczesnym wzroście produkcji zwierzęcej (o 4,8%)¹.

Spadek produkcji roślinnej był efektem zmniejszenia zbiorów głównych ziemiopłodów. Zbiory zbóż ogółem były niższe o 8,5% w porównaniu z rokiem poprzednim. Przyczyną tego stanu były niekorzystne warunki agrometeorologiczne. Nadmierne uwilgotnienie gleby w kwietniu i maju, zaburzyło terminowe wysiewanie zbóż jarych i rozwój ozimych, a zbyt niska wilgotność gleby pod koniec czerwca jeszcze bardziej utrudniała wegetację zbóż ozimych. Wysoki spadek zbiorów stwierdzono też w przypadku rzepaku i rzepiku – aż o 16,8%. Również w tej sytuacji był to między innymi skutek intensywnych opadów, w wyniku których dochodziło do podtopień. Dodatkową przyczyną były niskie temperatury powietrza i niedobór wody w pierwszym okresie wegetacji rzepaku jarego i wznowienia rozwoju rzepaku ozimego oraz wynikający z wysokich cen nawozów niski poziom nawożenia mineralnego. Zbiory ziemniaków były zaś niższe o 9,7%, a spowodowane to było m.in. gniciem bulw w wyniku nadmiernego uwilgotnienia gleby, jak też silnego zachwaszczenia pól pod koniec wegetacji. Buraki cukrowe również odczuły niekorzystne warunki agrometeorologiczne, co skutkowało opóźnieniem wegetacji, chociaż pod koniec III i w IV kwartale 2010 roku warunki te znacznie się poprawiły ograniczając ostatecznie straty masy korzeni. Zbiory buraków cukrowych obniżyły się w 2010 roku wobec 2009 roku o 9,5%, a zbiory warzyw gruntowych i owoców z drzew ogółem – odpowiednio o 11,6% i 28,7%. W przypadku warzyw, oprócz niesprzyjających warunków pogodowych, na spadek zbiorów wpływ miało ograniczenie powierzchni upraw większości ich gatunków. Co do owoców z drzew, należy wspomnieć, że dodatkowo oprócz zimna, deszczu i lokalnych opadów gradu nasiliło się występowanie chorób i szkodników².

Wzrost produkcji zwierzęcej w 2010 roku, w porównaniu z 2009 rokiem, był natomiast efektem znacznego zwiększenia produkcji żywca wieprzowego (o 6,6%) oraz drobiowego (o 8,6%). Nieduży wzrost produkcji odnotowano też w przypadku produkcji żywca wołowego (łącznie z cielęcym) – o 0,8% oraz jaj kurzych (o 2,9%)³.

¹ *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rok 2010*, GUS, Warszawa 2011.

² *Wynikowy szacunek produkcji głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.

³ Patrz odnośnik 1.

W 2010 roku stwierdzono również wzrost, w skali roku, cen większości produktów rolnych. Ceny skupu ziarna zbóż zwiększyły się średnio o ok. 22%, ceny ziemniaków w skupie o 13,7%, a na targowisku o 24,9%. Przeciętna cena mleka w skupie wzrosła o 18,3%, ale ceny żywca wołowego (bez cieląt) na obu rynkach zwiększyły się tylko o ok. 1%. Spadły natomiast, w porównaniu do roku poprzedniego, ceny żywca wieprzowego: o 15,8% w skupie i o 15,1% na targowisku. Natomiast w przypadku żywca drobiowego spadek ceny w skupie wyniósł 5,4%. Nastąpiło też obniżenie cen targowiskowych prosiąt do tuczu (o 24,6%), co było spowodowane niskim wskaźnikiem opłacalności tuczu trzody⁴.

Dane GUS wskazują ponadto, że w 2010 roku ceny większości środków produkcji były wyższe niż w roku poprzednim. Największym wzrostem cen cechowały się środki produkcji z grupy paliw – o 8,8%. Ceny (ujmowanych łącznie) innych środków produkcji tj.: pestycydów, zwierząt hodowlanych i ptactwa, pasz, maszyn i narzędzi rolniczych, usług maszynowych do produkcji rolniczej i ogrodniczej oraz usług weterynaryjnych wzrosły średnio o 1,5%. Spadek cen zanotowano zaś w przypadku cen nawozów mineralnych (o 10,6%), materiału siewnego i rozmnożeniowego (o 1,9%) oraz materiałów budowlanych (o 0,8%).

Ostatecznie można stwierdzić, że rok 2010 cechował się na ogół poprawą rynkowych uwarunkowań produkcji rolnej. Wyższe tempo wzrostu cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników indywidualnych (108,6%) w porównaniu z tempem wzrostu cen towarów i usług przez nich zakupywanych (101,3%) spowodowało, że wskaźnik relacji zmian cen („nożyce cen”) kształtował się na korzystnym dla producentów rolnych poziomie 107,2 (przy 96,1 w 2009 r.)⁵.

W 2011 roku na wielkość produkcji roślinnej wpływ miały między innymi następujące czynniki⁶:

- opóźnione siewy ozimin spowodowane intensywnymi opadami deszczu w sierpniu i wrześniu 2010 roku,
- ekstremalne warunki w zimie 2010/2011 roku, silny wiatr i duże mrozy na przemian z odwilżami, które spowodowały uszkodzenia i gorszą kondycję roślin,
- pozimowe straty powodujące konieczność dokonania przesiewów plantacji,
- wiosenne spadki temperatur powietrza i przymrozki oraz w wielu rejonach Polski znaczne opady śniegu w pierwszej połowie maja 2011 roku,

⁴ Patrz odnośnik 1 na str. 3.

⁵ Jak wyżej.

⁶ *Przedwinykowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodniczych w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011.

- niedobory opadów w drugiej połowie maja i pierwszej połowie czerwca prowadzące do przesuszenia wierzchniej warstwy gruntu,
- ulewne deszcze w drugiej połowie czerwca oraz pierwszej i drugiej dekadzie lipca, jak też silny wiatr, które powodowały wyleganie zbóż i rzepaku, pogorszenie jakości ziarna i nasion oraz utrudnienia w prowadzeniu żniw.

Warunki agrometeorologiczne występujące w 2011 roku nie sprzyjały więc na ogół uprawie zbóż. GUS oszacował, że średnie zbiory zbóż ogółem były niższe o 3,5% niż przed rokiem, w tym zbiory zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi – o 2,8% mniejsze niż średnio w latach 2001-2005. Zbiory rzepaku i rzepiku ogółem były również słabsze niż w 2010 roku – ich poziom był niższy o 10,1%, podobnie jak ziemniaków ogółem – o 6,5%. Zbiory buraków cukrowych szacowane są na 10,3 mln ton tj. o 6,9% więcej niż w roku 2010, lecz o 15,9% mniej w porównaniu do średnich zbiorów z lat 2001-2005. Wielkość zbiorów jest zaś pochodną powierzchni uprawy i poziomu plonów.

Zgodnie z szacunkiem GUS⁷, w 2011 roku plony wybranych roślin uprawnych wyniosły:

- ◆ pszenica ozima – 42,4 dt/ha; pszenica jara – 32,4 dt/ha,
- ◆ żyto – 24,0 dt/ha;
- ◆ jęczmień ozimy – 37,7 dt/ha; jęczmień jary – 31,4 dt/ha,
- ◆ owies – 25,1 dt/ha,
- ◆ pszenżyto ozime – 34,0 dt/ha; pszenżyto jare – 27,5 dt/ha,
- ◆ mieszanki zbożowe ozime – 30,9 dt/ha; mieszanki zbożowe jare – 27,8 dt/ha,
- ◆ kukurydza uprawiana na ziarno – 63,2 dt/ha,
- ◆ rzepak i rzepik – 22,6 dt/ha,
- ◆ ziemniaki ogółem – 205 dt/ha.

W 2011 roku na wielkość produkcji zwierzęcej wpływ miały następujące czynniki:⁸

- spadek, w skali roku, pogłowia trzody chlewnej o 9,1%; wskazuje to na pogłębienie się spadkowego trendu w chowie świń,
- niewielki wzrost pogłowia bydła; w czerwcu 2011 roku pogłowie to było wyższe o 0,7% w stosunku do czerwca 2010 roku,
- spadek pogłowia owiec ogółem; w czerwcu 2011 roku, w stosunku do czerwca 2010 roku, populacja owiec zmniejszyła się o 2,8%,

⁷ Patrz odnośnik 6 na str. 4.

⁸ *Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011; *Pogłowie trzody chlewnej według stanu w końcu lipca 2011 roku*, GUS, Warszawa 2011; *Biuletyn Statystyczny nr 9*, GUS, Warszawa 2011.

- wzrost o 2,5% wielkości skupu mleka w pierwszym półroczu 2011 roku – w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego – oraz jednoczesny wzrost cen skupu tego produktu o 16,3%; w czerwcu 2011 roku średnie ceny skupu tego surowca wynosiły 119,32 zł/hl, podczas gdy w czerwcu 2010 roku były o 13,8% niższe i kształtowały się na poziomie 102,86 zł/hl,
- rosnące w 2011 roku ceny żywca wieprzowego nie rekompensowały jednak wzrostu cen zbóż, co w efekcie negatywnie odbijało się na opłacalności produkcji tego żywca; w lipcu 2011 roku relacja cen skupu żywca wieprzowego do cen targowiskowych żyta wynosiła 5,9 wobec 10,1 w lipcu 2010 roku,
- wzrost w 2011 roku cen żywca wołowego; średnio w pierwszej połowie 2011 roku ceny skupu żywca wołowego wzrosły w porównaniu do analogicznego okresu 2010 roku o około 22%, a ceny targowiskowe – o niespełna 10%,
- pogarszająca się relacja cen środków produkcji dla rolnictwa (np. cen ziarna żyta i jęczmienia) do cen skupu żywca wieprzowego, wołowego i mleka.

Warto wspomnieć, że w końcu lipca 2011 roku pogłowie trzody chlewnej wynosiło 13,5 mln sztuk, a w lipcu 2010 roku – 12,2 mln sztuk. W lipcu 2011 roku za 1 kg żywca wieprzowego rolnicy otrzymywali w skupie 4,77 zł, tj. o 10,4% więcej niż w lipcu 2010 roku. We wrześniu 2011 roku za żywca ten płacono w skupie 5,01 zł/kg, czyli o 18,2% więcej niż rok wcześniej. W przypadku prosiąt, średnio w okresie od stycznia do lipca 2011 roku, za 1 sztukę płacono na targowiskach około 111 zł, czyli o 23,2% mniej niż w analogicznym okresie 2010 roku.

Wielkość pogłowia bydła w czerwcu 2011 roku ustalono na poziomie 5,76 mln sztuk, było więc ono o 0,7% wyższe niż przed rokiem. Z danych GUS wynika ponadto, że we wrześniu 2011 r. przeciętne ceny skupu 1 kg żywca wołowego wynosiły 5,96 zł i były wyższe o 33,0% w stosunku do cen notowanych przed rokiem. Natomiast w obrocie targowiskowym przeciętne ceny żywca wołowego kształtowały się we wrześniu 2011 roku na poziomie 5,69 zł za 1 kg i były o 18,0% wyższe od cen w tym samym miesiącu roku poprzedniego. W obrocie targowiskowym we wrześniu 2011 roku za jednoroczną jałówkę hodowlaną płacono 1735 zł, natomiast za krowę dojną – 2531 zł, czyli odpowiednio o 11,7% i 0,8% więcej niż we wrześniu 2010 roku.

Wyniki rachunków symulacyjnych przeprowadzonych dla produktów rolniczych w 2011 roku

Przeprowadzone rachunki symulacyjne umożliwiły przeprowadzenie oceny wyników ekonomicznych uzyskanych w 2011 roku oraz odniesienia ich do efektów uzyskanych w 2010 roku. Wykonane rachunki uwidoczniły zróżnicowanie kierunku zmian dochodów z poszczególnych produktów rolnych. W przypadku roślin zbożowych dla których wykonano symulacje (pszenica ozima, żyto ozime, jęczmień jary) zaobserwowano zdecydowaną poprawę sytuacji dochodowej. Wzrost dochodów był głównie wynikiem oszacowanego wzrostu cen sprzedaży ziarna (od 18 do 42%)^o, ale również wzrostu plonów (od 3 do 5%). Pomimo zauważalnego wzrostu kosztów uprawy rozpatrywanych zbóż (od 9 do 13%), rolnicy z samej tylko produkcji zrealizowali dochody, które w pełni pozwoliły opłacić zaangażowane nakłady pracy własnej. W porównaniu do 2010 roku, zaistniałe w 2011 roku uwarunkowania (przede wszystkim cenowe) spowodowały jednoznaczną poprawę sytuacji dochodowej. Obrazują to wielkości wskaźników opłacalności, obliczonych średnio dla wyodrębnionych zbiorowości gospodarstw prowadzących rozpatrywane działalności produkcyjne. W przypadku pszenicy wielkość wskaźnika opłacalności zwiększyła się w 2011 roku, w porównaniu z 2010 rokiem, o 18,0 pkt. proc., w przypadku żyta - o 39,3 pkt. proc., a jęczmienia - o 43,0 pkt. proc. Uprawa rzepaku ozimego w 2011 roku, (pomimo spadku plonu o 16,3% i wyższych o ponad 6% kosztów uprawy) również pozwoliła wygenerować wyższy dochód niż rok wcześniej (wskaźnik opłacalności wzrósł w tym przypadku o 15,6 p.p.), o czym zadecydował wzrost ceny sprzedaży nasion (o prawie 44%). Wyższe koszty uprawy zbóż i rzepaku wynikały między innymi ze wzrostu cen materiału siewnego tych roślin - zwłaszcza kwalifikowanego (od 5 do 52%), a także zwiększenia cen nawozów mineralnych, szczególnie azotowych, które podrożały średnio o prawie 27%. Uprawa buraków cukrowych w 2011 roku również pozwoliła na uzyskanie wyższego niż w 2010 roku dochodu z działalności. Przyczyniło się do tego zarówno zwiększenie (o 6%) plonu tego ziemnioprodu, jak i korzystniejsza cena sprzedaży korzeni (wzrost o prawie 10%), chociaż koszty uprawy buraków cukrowych też wzrosły - o około 5%. Niemalże znaczenie dla poziomu kosztów uprawy omawianego ziemnioprodu miało zwiększenie kosztów nawozów mineralnych o 12%. Jednakże w 2011 roku z samej tylko produkcji (bez wsparcia w postaci dopłat) uzyskano dochód wystarczający na pełną opłatę nakładów pracy rodziny

^o W tym przypadku wskaźnik zmiany cen sprzedaży ziarna zbóż obliczono jako relację ceny sprzedaży ziarna ze zbiorów 2011 roku (średnio z miesięcy VII-IX) do ceny sprzedaży ziarna ze zbiorów 2010 roku (średnio z okresu VII-XII).

rolniczej, oszacowaną na poziomie parytetowym. Uzyskanie wyższej o ponad 11% (na skutek wzrostu kursu EURO/PLN) kwoty płatności cukrowej przyczyniło się do zwiększenia stopnia tej opłaty. Udział wsparcia w postaci uzupełniającej płatności obszarowej w dochodzie z działalności uzyskanej z uprawy zbóż i rzepaku stanowił w 2011 roku od 13 do 26% i był wyraźnie niższy w odniesieniu do roku poprzedniego (gdy wynosił od 21 do 65%). Niemniej jednak rolę dopłat należy ocenić jako znaczącą w kształtowaniu dochodu z kolejnych zbóż i rzepaku. Jeszcze większe znaczenie miały dopłaty dla dochodowości uprawy buraków cukrowych. W 2011 roku, średnio w próbie gospodarstw uprawiających tę roślinę płatność cukrowa stanowiła 72% dochodu z działalności, a w 2010 roku – 85%.

Dochody uzyskane w 2011 roku z wytwarzania produktów zwierzęcych były w decydującej roli uzależnione od uwarunkowań cenowych na poszczególnych rynkach. W przypadku produkcji mleka, wyższa o 12% cena jego sprzedaży wsparta dodatkowo prognozowanym wzrostem (o ponad 3%) wydajności mlecznej krów spowodowała, pomimo wyższych kosztów utrzymania krów (średnio w badanej zbiorowości o prawie 13%), widoczną poprawę wyników ekonomicznych, która wyraziła się wzrostem wskaźnika opłacalności (średnio o 2,4 pkt. proc.). Niemalże znaczenie dla dochodowości produkcji mleka miały płatności uzupełniające (obszarowa i zwierzęca), które średnio w badanej zbiorowości tworzyły prawie 8% dochodu. Warto jednak wspomnieć, że w miarę wzrostu skali produkcji zwiększał się dochód z działalności, a w efekcie zmniejszał – udział dopłat w tym dochodzie. Efekt skali uwidocznił się również w produkcji żywca wieprzowego i wołowego. Jednak w przypadku obu tych działalności, ich prowadzenie wiązało się z poniesieniem strat, których rozmiar uzależniony był od wielkości stada utrzymywanych zwierząt. Produkcja obu rodzajów żywca na małą skalę (do kilkunastu dt w ciągu roku) przyniosła duże straty, a jej kontynuowanie na taką skalę nie ma ekonomicznego uzasadnienia w obecnych realiach rynkowych. Jedynie odpowiednio duża skala prowadzonego tuczu i opasu, przy właściwym zarządzaniu posiadanymi aktywami i pasywami, daje możliwość przynajmniej częściowego pokrycia kosztu podstawowych czynników wytwórczych.

Zmianę sytuacji dochodowej wytwarzania poszczególnych produktów rolniczych obrazują obliczone wielkości wskaźnika opłacalności (relacja wartości produkcji ogółem do kosztów ogółem).

	Pszenvica ozima	Żyto ozime	Jęczmień jary	Rzepak ozimy	Buraki cukrowe	Mleko	Żywiec wołowy	Żywiec wieprzowy
2010	146,5	113,0	139,2	117,9	109,0	143,7	85,3	87,8
2011	164,5	152,3	182,2	133,4	120,4	146,1	88,7	81,3

Rodzaj dopłat uwzględnionych w rachunkach symulacyjnych

Od 2004 roku Polska należy do struktur unijnych, w związku z czym obowiązują w naszym kraju regulacje Wspólnej Polityki Rolnej. Jednym z instrumentów WPR jest system bezpośredniego wsparcia dochodów rolników, czyli dopłaty bezpośrednie. W Polsce wsparcie finansowe udzielane jest rolnikom proporcjonalnie do powierzchni upraw (zgodnie z SAPS, z ang. Single Area Payment Scheme). Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, jako agencja płatnicza, realizuje obecnie zadania w zakresie jednolitej płatności obszarowej (JPO), uzupełniającej płatności obszarowej (UPO) i „płatności zwierzęcej” oraz tzw. „płatności cukrowej”. Wykonany rachunek kosztów i dochodów produktów rolniczych dla 2010 i 2011 roku uwzględnia stawkę uzupełniającej płatności obszarowej (UPO) do 1 ha uprawy zbóż (pszenica ozima, żyto, jęczmień jary) i rzepaku ozimego, stawki dopłat do powierzchni upraw roślin przeznaczonych na paszę, w tym stawkę tzw. „płatności zwierzęcej” oraz stawkę płatności cukrowej do buraków cukrowych. W odniesieniu do dwu z analizowanych działalności produkcji zwierzęcej (krowy mleczne, żywiec wołowy), do których dopłaty przysługują, stawki tych dopłat przeliczone zostały na zaangażowaną w utrzymanie zwierząt powierzchnię paszową. Stawki uwzględnionych w rachunkach dopłat zostały przedstawione poniżej:

2010 rok:	uzupełniająca płatność obszarowa	327,28 zł/ha ¹⁰ ,
	„płatność cukrowa”	50,42 zł/t ¹¹ ,
	„płatność zwierzęca”	439,03 zł/ha ¹² .
2011 rok:	uzupełniająca płatność obszarowa	274,23 zł/ha ¹³
	„płatność cukrowa”	56,00 zł/t ¹⁴
	„płatność zwierzęca”	396,14 zł/ha ¹⁵

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 listopada 2010 r. w sprawie stawek płatności uzupełniających za 2010 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 213, Poz. 1403).

¹¹ Rozporządzenie MRiRW z dnia 5 listopada 2010 r. w sprawie stawki płatności cukrowej za 2010 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 213, Poz. 1404).

¹² Patrz odnośnik 10.

¹³ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie stawek płatności uzupełniających za 2011 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 238, Poz. 1422).

¹⁴ Rozporządzenie MRiRW z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie stawki płatności cukrowej za 2011 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 238, Poz. 1424).

¹⁵ Patrz odnośnik 13.

Tabela 1

**Wskaźniki zmian cen towarów, tj. składników kosztów bezpośrednich
produkcji roślinnej w latach 2010-2011 ^a**

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2011 / 2010
			2010	I-VII 2011	
1	2	3	5	6	8
	MATERIAŁ SIEWNY				
1	Pszenica ozima	100 kg	121,77	167,23	1,373
2	Pszenica jara	100 kg	133,47	218,19	1,635
3	Żyto	100 kg	107,84	144,19	1,337
4	Jęczmień jary	100 kg	127,02	193,13	1,520
5	Pszennyto	100 kg	112,55	156,77	1,393
6	Mieszanki zbożowe	100 kg	121,61	178,88	1,471
7	Owies	100 kg	116,20	164,62	1,417
8	Zboża podstawowe z mieszankami zboż. średnio				1,449
9	Gryka	100 kg	270,80	467,82	1,728
10	Rzepak	100 kg	3 570,36	3 629,60	1,017
11	Kukurydza	1 porcja	147,93	161,39	1,091
12	Ziemniaki jadalne	100 kg	145,51	219,71	1,510
13	Buraki cukrowe*	1 jed. siew.	538,60	526,18	0,977
14	Buraki pastewne	100 kg	1 702,87	2 166,33	1,272
15	Trawy	100 kg	1 200,00	1 237,00	1,031
16	Koniczyna czerwona	100 kg	1 335,26	1 450,91	1,087
17	Seradela	100 kg	1 101,41	1 079,84	0,980
18	Łubin pastewny wąskolistny	100 kg	307,38	308,76	1,004
	NAWOZY MINERALNE				
19	Mocznik 46%	100 kg	127,36	155,56	1,221
20	Saletrzak 28%	100 kg	92,36	121,28	1,313
21	Saletra Amonowa 33-34%	100kg	101,20	128,48	1,270
22	<i>Średnio nawozy azotowe</i>				<i>1,268</i>
23	Superfosfat granulowany wzbogacony/potrójny (40%/46%)	100kg	172,48	173,40	1,005
24	Superfosfat granulowany (20%)	100 kg	95,84	93,12	0,972
25	<i>Średnio nawozy fosforowe</i>				<i>0,988</i>
26	Sól potasowa 57%	100 kg	172,76	174,32	1,009

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2011 / 2010
			2010	I-VII 2011	
1	2	3	5	6	8
27	Polifoska (8-24-24)	100 kg	173,36	190,36	1,098
28	Fosforan amonu (18-46)	100 kg	181,36	210,28	1,159
29	Polimag granulowany	100 kg	160,60	180,76	1,126
30	<i>Średnio wieloskładnikowe</i>				<i>1,128</i>
31	Nawóz węglanowy, wapniowo-magnezowy 48-53% CaO	100 kg	49,15	47,95	0,976
32	Nawóz wapniowy, tlenkowy 60% CaO	100 kg	79,10	80,88	1,023
33	<i>Średnio nawozy wapniowe</i>				<i>0,999</i>
NAWOZY ORGANICZNE					
34	Obornik	100 kg	28,62	29,43	1,028
35	ŚRODKI OCHRONY ROŚLIN, średnio		42,67	42,61	0,999
UBEZPIECZENIE PRODUKCJI ROŚLINNEJ ^b					
36	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt lnu	PLN	3,47	3,58	1,032
37	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt tytoniu	PLN	8,00	8,12	1,015
38	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt pszenicy	PLN	2,73	2,62	0,960
39	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt rzepaku	PLN	3,82	3,75	0,982
40	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt buraków cukrowych	PLN	2,97	2,93	0,987
Składniki kosztów, które mogą oddziaływać na poziom kosztów specjalistycznych produkcji roślinnej					
41	Energia elektryczna	100 kWh	58,44	63,06	1,079
42	Koks opałowy, orzech II	1 t	997,77	1 175,32	1,178
43	Węgiel kamienny, klasa I, kostka	1 t	738,30	780,43	1,057
44	Benzyna bezołowiowa 95-oktanowa, "Euro-Super"	1 l	4,59	5,05	1,100
45	Benzyna bezołowiowa 98-oktanowa	1 l	4,80	5,24	1,092
46	Olej napędowy, letni	1 l	4,38	5,03	1,148
47	Olej napędowy, zimowy	1 l	4,25	4,88	1,148
48	Olej opałowy "Ekoterm Plus"	1 l	2,89	3,52	1,218
49	Wynajem powierzchni w obcych budynkach	m ²	18,03	19,04	1,056
50	Opłaty targowiskowe związane ze sprzedażą ziemiopłodów	1 dzień	12,67	12,61	0,995

* Szacowana średnia cena detaliczna (wg średnich cen z wybranych cukrowni).

^a Według niepublikowanych danych GUS.

^b Ubezpieczenie od gradu, przymrozków, powodzi lub huraganu.

Tabela 2

**Wskaźniki zmian cen towarów, tj. składników kosztów bezpośrednich
produkcji zwierzęcej w latach 2010-2011^a**

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2011 / 2010
			2010	I-VII 2011	
1	2	3	5	6	8
KOSZT ZWIERZĄT ZAKUPYWANYCH W CELU WYMIANY STADA					
1	Prosięta*	1 szt.	130,20	110,59	0,849
2	Krowy mleczne*	1 szt.	2 495,00	2 582,14	1,035
3	Jałówki 1-roczone*	1 szt.	1 573,00	1 726,43	1,098
4	Pisklęta mięsne	1 szt.	1,91	2,03	1,063
5	Pisklęta ogólnego użytku	1 szt.	1,92	2,04	1,063
PASZE TOWAROWE					
6	Koncentrat dla tuczników	100 kg	200,48	225,75	1,126
7	Koncentrat dla warchlaków	100 kg	226,59	251,07	1,108
8	Koncentrat dla loch	100 kg	205,66	230,36	1,120
9	Koncentrat dla krów mlecznych	100 kg	177,88	200,96	1,130
10	Mieszanka dla loch niskoprosnych	100 kg	120,91	148,62	1,229
11	Mieszanka dla loch wysokoprosnych i karmiących	100 kg	125,43	153,98	1,228
12	Mieszanka dla prosiąt	100 kg	183,16	212,96	1,163
13	Mieszanka dla tuczników PT 2	100 kg	96,64	128,25	1,327
14	Mieszanka dla krów wysokomlecznych	100 kg	113,37	142,44	1,256
15	Mieszanka dla bydła dorosłego	100 kg	117,10	147,29	1,258
16	Mieszanka dla cieląt i jagniąt C-J	100 kg	129,41	156,97	1,213
17	Mieszanka dla kur niosek DJ 1	100 kg	125,91	152,63	1,212
18	Mieszanka dla kurcząt hodowlanych	100 kg	138,93	163,95	1,180
19	Mieszanka dla kurcząt rzeźnych	100 kg	144,46	172,50	1,194
20	Ziarna i śruty zbożowe	100 kg	55,15	87,14	1,580
21	Otręby (pszenne + żytnie)	100 kg	44,10	72,92	1,654
22	Wysłodki Suche	100 kg	56,00	56,00	1,000
23	Inne Treściwe	100 kg	92,37	109,87	1,189
24	Dodatki mineralne (uniwersalne)	100 kg	351,14	369,62	1,053
25	Mleko Pełne Własne	1 litr	1,06	1,19	1,123
26	Mleko Chude	1 litr			1,050

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2011 / 2010
			2010	I-VII 2011	
1	2	3	5	6	8
27	Preparat mlekozastępczy dla cieląt	100 kg	460,74	507,00	1,100
28	Ziemniaki pastewne*	100 kg	36,42	46,31	1,272
29	Siano*	100 kg	41,00	38,72	0,944
30	Słoma*	100 kg	28,62	29,43	1,028
PASZE NIETOWAROWE OBCE					
31	Okopowe pastewne (buraki pastewne)*	100 kg	31,08	30,22	0,972
32	Zielonki*	100 kg	41,00	38,72	0,944
33	Kiszonki*	100 kg	2,23	3,00	1,345
34	Wysłodki świeże	100 kg	2,23	3,00	1,345
35	Liście buraczane	100 kg			1,345
UBEZPIECZENIE PRODUKCJI ZWIERZĘCEJ^b					
36	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 sztuki bydła	PLN	6,87	6,78	0,987
37	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 tucznika				0,983
38	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 konia	PLN	9,36	9,17	0,980
39	Usługi weterynaryjne - wg wskaźnika GUS	PLN			1,052
40	Opłata za podkucie 1 kopyta konia	PLN			1,000
41	Badanie kliniczne krwi	PLN	28,10	29,62	1,054
42	Krycie krów	PLN	54,46	56,60	1,039
Składniki kosztów, które mogą oddziaływać na poziom kosztów specjalistycznych produkcji zwierzęcej					
43	Energia elektryczna	100 kWh	58,44	63,06	1,079
44	Koks	1 t	997,77	1 175,32	1,178
45	Węgiel kamienny, klasa I, kostka	1 t	738,30	780,43	1,057
46	Benzyna bezołowiowa 95-oktanowa, "Euro-Super"	1 l	4,59	5,05	1,100
47	Benzyna bezołowiowa 98-oktanowa	1 l	4,80	5,24	1,092
48	Olej napędowy, letni	1 l	4,38	5,03	1,148
49	Olej napędowy, zimowy	1 l	4,25	4,88	1,148
50	Olej opałowy "Ekoterm Plus"	1 l	2,89	3,52	1,218
51	Wynajem powierzchni w obcych budynkach	m ²	18,03	19,04	1,056
52	Opłaty targowiskowe związane ze sprzedażą zwierząt	1 dzień	12,67	12,61	0,995

* Średnia cena w obrocie targowiskowym.

^a Według niepublikowanych danych GUS.

^b Ubezpieczenie od padnięcia lub dobicia z konieczności.

Tabela 3**Wskaźniki zmian cen wybranych produktów rolnych w latach 2010-2011**

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen IX 2011 / 2010
			2010	IX 2011	
1	2	3	5	6	8
1	Pszenica ^a	1 dt	59,84	83,86	1,401
2	Żyto ^a	1 dt	42,12	75,43	1,791
3	Jęczmień ^b	1 dt	57,88	89,29	1,543
4	Rzepak ^c	1 dt	126,92	182,68	1,439
5	Ziemiaki ^a	1 dt	36,53	38,81	1,062
6	Buraki cukrowe ^c	1 dt	10,40	11,40	1,096
7	Mleko ^a	1 litr	1,07	1,20	1,121
8	Żywiec wołowy ^a	1 kg	4,56	5,46	1,197
9	Żywiec wieprzowy ^a	1 kg	3,89	4,38	1,126
10	Żywiec drobiowy ^a	1 kg	3,44	4,05	1,177

^a Ceny w skupie, średnia z 2010 r. oraz średnia w okresie IX 2011 r.; wg danych GUS.

^b Ceny w obrocie targowiskowym, średnia z 2010 r. oraz średnia w okresie IX 2011 r.; wg danych GUS.

^c W przypadku rzepaku - w latach 2010-2011 cena skupu wg GUS (średnio z okresu VII-IX); wg *Rynek rzepaku* nr 40, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2011; w przypadku buraków cukrowych - w latach 2010-2011 minimalna cena skupu w przeliczeniu na PLN.

Uwarunkowania poziomu cen produktów rolnych i środków produkcji

Zboża

Zbiory zbóż w sezonie 2011/'12

Według grudniowego raportu FAO **światowa produkcja zbóż** w sezonie 2011/'12 szacowana jest na 2323 mln ton, oznacza to 3,5% wzrost globalnej produkcji zbóż w stosunku do ubiegłego sezonu. FAO ocenia, że taki poziom zbiorów powinien być wystarczający do pokrycia zwiększonego zużycia i pozwolić na umiarkowane odbudowywanie światowych zapasów. Odnotowano przede wszystkim wzrost produkcji pszenicy - o 6,5% w skali świata, nieznacznie obniżono natomiast prognozę zbiorów kukurydzy, ze względu na negatywne korekty dokonane dla USA.

Dobre prognozy FAO potwierdza Amerykański Departament Rolny. Zbiory zbóż ogółem w skali świata oszacowano na 2295 mln ton, tj. o 96,5 mln ton wyżej niż w poprzednim sezonie i najwyższej w tej dekadzie. Podniesiono także przewidywane zapasy końcowe zbóż na świecie - o 10,5 mln ton do 468,68 mln ton. Oznacza to wzrost zapasów na koniec sezonu o 4 mln ton w stosunku do poziomu początkowego. Światowa produkcja pszenicy oszacowana została na 688,97 mln ton, wobec 651,6 mln ton w poprzednim sezonie. Jest to rekordowa produkcja pszenicy - najwyższa w ostatniej dekadzie. Zapasy końcowe pszenicy wzrosną do 208,5 mln ton - co oznacza ich znaczący wzrost w porównaniu z poziomem początkowym - 199,75 mln ton.

Zbiory zbóż paszowych w grudniowym raporcie USDA skorygowano w górę o ok. 10 mln ton do 1145,19 mln ton. Podniesiono także zapasy końcowe - o 5,5 mln ton do 160,66 mln ton. Zbiory kukurydzy, podstawowego gatunku paszowego, w skali świata oszacowano również na rekordowo wysokim poziomie 867,5 mln ton. Jednak wysokie zużycie sprawi, że zapasy końcowe kukurydzy obniżą się do 127,19 mln ton.

W sezonie 2011/'12 zbiory zbóż w **Unii Europejskiej** szacowane są od 279 mln ton (*Coceral*) do 283,4 mln ton (*Toepfer*). Najbardziej wypośrodkowane są prognozy *DG Agri* oraz *Strategie Grains*. Zbiory pszenicy miękkiej szacowane są na poziomie od 126,3 mln ton do 130,5 mln ton, jęczmienia - w przedziale od 51 mln ton do 52,6 mln ton, a kukurydzy - od 63 mln ton do 64,4 mln ton.

Według *Strategie Grains*, tegoroczne zbiory pszenicy o 2% przewyższyły ubiegłoroczny poziom. W listopadowym raporcie szacunek produkcji został podwyższony z wcześniejszych 129,2 mln ton do 129,5 mln ton. Jednak w niektórych krajach UE wystąpiły problemy z jakością ziarna. Deszczowy okres w czasie żniw wpłynął na pogorszenie się parametrów jakościowych pszenicy przede wszystkim w niektórych rejonach Niemiec, Wielkiej Brytanii, ale również w Polsce.

W bieżącym sezonie w Unii odnotowano wysokie plony kukurydzy. Produkcję tego zboża szacuje się na 64,4 mln ton, tj. o 17 procent więcej niż w poprzednim sezonie. Spadek produkcji odnotowano natomiast w przypadku jęczmienia - o 1% do 52,4 mln ton (według SG), żyta - aż o 12% rok do roku - do 6,8 mln ton oraz pszenicy durum - o 7% do 8,4 mln ton. Bilans zbóż w Unii w bieżącym sezonie jest w miarę zrównoważony. Wyjątkiem będzie jęczmień, którego zapasy na koniec sezonu obniżą się do 6,5 mln ton wobec poziomu początkowego w wysokości 11,4 mln ton.

W Polsce, zbiory zbóż ogółem w 2011 r. GUS szacuje się na ok. 26,8 mln t., tj. o 1,7% mniej w porównaniu do roku ubiegłego, natomiast na poziomie średnich zbiorów z lat 2001-2005. W tym zbiory zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi szacuje się na ok. 24,3 mln t., tj. o 3,3% mniej od uzyskanych w 2010 r. oraz o 2,2% mniej od średnich zbiorów z pięciolatki 2001-2005. Na wielkość zbiorów zbóż wpłynęły przede wszystkim niesprzyjające warunki meteorologiczne w końcowej fazie wegetacji, powodujące zmniejszenie i pogorszenie jakości plonów.

Ceny zbóż w sezonie 2011/'12

Od początku sezonu 2011/'12 **notowania cen zbóż na świecie** zarówno w transakcjach terminowych, jak i rzeczywistych znacznie obniżyły się w stosunku do wygórowanych poziomów odnotowywanych w poprzednim sezonie. Przyczyniły się do tego dobre wyniki światowej produkcji zbóż, zaostrzająca się konkurencja o kluczowe rynki zbytu wraz z „powrotem do gry” wiodących dostawców z basenu Morza Czarnego, w związku ze zniesieniem restrykcji w eksporcie zbóż przez Rosję i Ukrainę. Pomimo wyraźnego spadku, ceny giełdowe zbóż nadal utrzymują się znacznie powyżej średniej z ostatnich kilku dekad (z okresu przed ich gwałtownymi wzrostami w sezonie 2008/'09). Jest to prawdopodobnie skutek rosnącego popytu na zboża paszowe, generowanego w dużej mierze przez przemysł biopaliwowy. Obecnie aż 40% amerykańskiej produkcji kukurydzy jest przeznaczane na produkcję bioetanolu, a notowania giełdowe tego gatunku na CBoT przewyższają często ceny pszenicy. Nie można także wykluczyć czynnika spekulacyjnego w kształtowaniu się cen.

Optymistyczne prognozy zbiorów **pszenicy**, powinny znajdować odzwierciedlenie w spadkach cen tego zboża. Czy tak się stanie? Jak podkreślają eksperci z wielu wiodących ośrodków analitycznych, ceny zbóż nie są tylko uzależnione od ich bilansu, wpływ mają także inne czynniki, w tym przede wszystkim stan światowej gospodarki. Utrzymująca się niepewność zarówno w strefie euro i całej Unii, doniesienia o kondycji gospodarki amerykańskiej mają i będą miały przełożenie na rynki finansowe i giełdy towarowe. Ceny zbóż są powiązane z nimi m.in. poprzez transakcje terminowe, jak i przez bardziej skomplikowane i niezmiernie trudne do kontroli instrumenty pochodne (np. ceny ropy).

Światowy bilans **kukurydzy**, pomimo rekordowej produkcji nadal będzie dość „napięty”, a zapasy końcowe najniższe od kilkunastu lat. Będzie to wynikało przede wszystkim z utrzymującego się wysokiego zużycia tego zboża na cele biopaliwowe w USA. W ostatnim raporcie USDA pozostawiła bez zmian prognozowane zużycie kukurydzy na bioetanol w Stanach, w wysokości 127 mln ton (tj. 40% tegorocznej produkcji kukurydzy w USA). W rezultacie ceny kukurydzy w Stanach pomimo relatywnie niewielkich spadków w stosunku do zeszłego sezonu, nadal utrzymują się na wysokim poziomie.

W Europie sytuacja wygląda bardziej optymistycznie. Wysokie zbiory kukurydzy w UE oraz rekordowe na Ukrainie, która zniósła niedawno cła eksportowe dla tego gatunku, powinny przyczynić się do utrzymywania się cen kukurydzy na niskim poziomie. Ocenia się, że ceny kukurydzy w Unii powinny utrzymywać stabilny poziom, a nawet możliwy jest ich spadek, chyba, że do głosu dojdą tendencje z amerykańskich giełd.

W bieżącym sezonie wysoki poziom cen w Unii, wykluczył stosowanie **w Polsce** większości instrumentów regulacji rynku zbożowego. Skup interwencyjny był prowadzony na nowych zasadach i obejmował tylko ziarno pszenicy zwyczajnej, na którą ustalono limit dla całej UE w wysokości 3 mln ton. Po żniwach rozpoczął się sezonowy spadek cen zbóż, jednak nie był on tak głęboki jak w poprzednich latach, a ceny zbóż nadal pozostawały na wysokim poziomie. Przyczynił się do tego rosnący popyt na światowych rynkach oraz niższe zbiory u głównych producentów w Europie Zachodniej. W porównaniu z II kwartałem 2011 r. w III kwartale ceny zbóż konsumpcyjnych zmalały o kilka procent, natomiast ceny zbóż paszowych (kukurydza, jęczmień) praktycznie się nie zmieniły.

W sezonie 2011/'12 przewiduje się spadek krajowego zużycia zbóż. Zaważy na tym sytuacja w produkcji trzody chlewnej, gdzie na skutek utrzymujących się wysokich cen zbóż dojdzie do znacznego ograniczenia produkcji. Ceny zbóż względem pasz przemysłowych, pomimo pewnego spadku po żniwach były relatywnie wysokie. Wysokie ceny kukurydzy jednocześnie sprawiają, że hodowcy coraz częściej sięgają po tańszą pszenicę, co powoduje, że ceny pszenicy są przez to „podciągane” do góry.

Od początku bieżącego sezonu ceny krajowe zbóż utrzymują się na wysokim poziomie. Według danych GUS w październiku 2011 r. przeciętna cena pszenicy ukształtowała się na poziomie 754 zł/t, tj. o 1,8% niższym niż miesiąc wcześniej, ale o 9% wyższym niż przed rokiem. Z uwagi na presję popytu, w październiku 2011 r. przeciętna cena żyta była wyższa od ceny pszenicy – za ziarno żyta w skupie płacono 826 zł/t, tj. o 10,1% więcej niż miesiąc wcześniej i o ponad 41% więcej niż przed rokiem. W październiku 2011 r. za jęczmień paszowy średnio w kraju uzyskiwano 694 zł/t, a za browarny 826 zł/t, tj. o 0,5-0,6% mniej niż miesiąc wcześniej. W porównaniu do października 2010 r. jęczmień paszowy był droższy o 16%, a browarny o 29%. Wzrost podaży kukurydzy z nowych zbiorów spowodował spadek jej cen. W październiku za ziarno to dostawcy otrzymywali przeciętnie 575 zł/t, tj. o 9,6% mniej niż w poprzednim miesiącu i o 6% mniej niż rok wcześniej. Dużym zainteresowaniem podmiotów rynkowych cieszyły się zboża paszowe. Według danych MRiRW w dniach 21-27.11.2011 r. przedsiębiorstwa objęte Zintegrowanym Systemem Rolniczej Informacji Rynkowej pszenicę konsumpcyjną skupowały o 1% taniej niż przed miesiącem, a żyto konsumpcyjne o 8% taniej. W tym czasie za kukurydżę płacono o 15% więcej, a za jęczmień paszowy o 3% więcej.

Rzepak

Zbiory rzepaku w sezonie 2011/'12

W bieżącym sezonie zapowiada się 1,9% spadek **światowej produkcji rzepaku**, o 0,8 mln ton (do ok. 59 mln ton). O ostatecznym poziomie światowych zbiorów zadecydują plony w Australii na początku 2012 r. Warto zwrócić uwagę na wzrost roli Rosji (zwyżka produkcji o 52% do około 960 tys. ton) oraz Kanady (wzrost produkcji o 6% do około 13,5 mln ton) w globalnej produkcji. Powoli zwiększa się także rola Ameryki Południowej jako nowego rejonu produkcji rzepaku.

Z powodu deficytu rzepaku w UE, która tradycyjnie tłoczy najwięcej rzepaku na świecie nastąpi spadek przerobu o około 0,8 mln ton (do 21,3 mln ton), wbrew rosnącemu popytowi na biodiesel, który od kilku lat generuje wzrost jego przerobu. Zapotrzebowanie na rzepak poza UE będzie nie zaspokojone również w Chinach, USA, Meksyku i Japonii. Wzrost przerobu w sezonie 2011/12 dotyczy: Kanady, Indii oraz Rosji.

Całkowita podaż rzepaku w sezonie 2011/12 osiągnie 65,4 mln ton, co oznacza około 2,1 mln ton poniżej poziomu ubiegłorocznego (67,5 mln ton).

W **UE27** *Coceral* ocenia zbiory rzepaku w 2011 roku na 18,9 mln ton, wobec ok. 20,6 mln ton rok wcześniej. Największym producentem pozostaną: Francja - 5,3 mln ton, Niemcy ok. 4 mln ton oraz Wielka Brytania ok. 2,6 mln ton. Wynikowy szacunek GUS dla **Pol-ski** mówi o zbiorach w 2011 r. na poziomie ok. 1,9 mln ton, tj. o 16,5% mniej od zbiorów w roku ubiegłym, natomiast o 58,0% więcej niż w pięcioleciu 2001-2005. Polska znalazła się na czwartej pozycji za Wielką Brytanią.

W państwach starej Unii, tj. UE-15 w 2011 r. produkcja rzepaku zmniejszyła się o 7,5% do około 13,1 mln ton, natomiast w nowych państwach członkowskich UE-12 spadła o 9,1% do około 5,8 mln ton. Do istotnego spadku w UE-12 przyczynił się spadek produkcji zwłaszcza w Polsce, na Węgrzech, Litwie i Rumunii. Największym producentem rzepaku w UE -12 podobnie jak przed rokiem była Polska ze spadkiem zbiorów do ok. 1,9 mln ton. Na drugim miejscu znalazła się Republika Czeska, gdzie produkcja wzrosła o 1,4% do około 1,06 mln ton. Trzecie miejsce zajęła Rumunia, która w 2011 r. zebrała około 0,66 mln ton rzepaku wobec 0,99 mln ton (-34%). Na czwartym miejscu należy wymienić Bułgarię z produkcją około 0,57 mln ton (+15%).

W 2011 r. układ pogody przyczynił się do pogorszenia średnich plonów wobec 2010 r. dla państw UE-15, zwłaszcza w Niemczech i Danii. Z państw w UE-12 spadek plonów miał miejsce w Polsce, Bułgarii i Rumunii oraz na Litwie. Średni plon w UE-27 wyniósł 2,5 t/ha (wobec 2,58 t/ha w 2010 roku oraz 2,73 t/ha w 2009 roku). W 2011 r. areał uprawy rzepaku we wszystkich krajach Unii był na poziomie ok. 11,181 mln ha, wobec 10,904 mln ha przed rokiem. W Polsce w 2011 r. rzepak był uprawiany na powierzchni ok. 830,1 tys. ha, tj. o 12,3% mniejszej niż rok wcześniej. Poziom plonów GUS ocenia na 2,24 t/ha, tj. o 5,1% mniej niż w 2010 r., a o 8,9% mniej od uzyskanych w latach 2001-2005.

Ceny rzepaku w sezonie 2011/'12

W pierwszej połowie 2011 r. rzepak nieznacznie stanął za sprawą redukcji cen soi oraz dobrych perspektyw zbiorów w 2011 r., które jednak okazały się gorsze niż wcześniej prognozowano. Po zbiorach w 2011 r. ceny rzepaku pomimo obniżki zbiorów w Unii cechował powolny spadek. Podaż rzepaku w UE nie będzie mogła w wystarczającym stopniu być uzupełniona importem, dlatego niedobór surowca powinien zwłaszcza od początku 2012 r. umacniać jego wartość. Prawdopodobnie w sezonie 2011/12 średnie ceny rzepaku pozostaną na wysokim poziomie, o ile problemy zadłużeniowe w Europie nie przyhamują wzrostu gospodarczego. Cena rzepaku powinna w pierwszej połowie 2012 r. podążać za umocnieniem się cen soi oraz oleju rzepakowego.

W pierwszych 10 miesiącach 2011 r. średnie ceny rzepaku europejskiego na bazie CIF w Hamburgu z dostawą natychmiastową były na poziomie 659,5 USD/t i były o 51% wyższe (o 223,1 USD/t) od średnich cen w takim samym okresie rok wcześniej.

Ceny rzepaku w Polsce wyznaczają relacje podaży i popytu. Zależą jednak w znacznej mierze od światowych cen rzepaku i soi oraz produktów z nich wytwarzanych. Na kształtowanie się cen rzepaku w Polsce istotny wpływ ma też relacja złotego względem euro. Średnia cena w eksporcie rzepaku w I półroczu 2011 r. wyniosła 376 EUR/t, wobec 292 EUR/t przed rokiem, natomiast w imporcie wyniosła 497 EUR/t, wobec 303 EUR/t przed rokiem. Według GUS cena skupu rzepaku w III kwartale W 2011 r. wynosiła 182,68 zł/dt.

W wyniku spadku zbiorów, bilans rzepaku na krajowym i europejskim rynku do końca sezonu 2011/12 pozostanie napięty, a ceny nasion mogą utrzymywać się na bardzo wysokich poziomach. Prawdopodobnie zasiewy rzepaku w UE pod zbiory 2012 r. mogą być o 3% mniejsze niż przed rokiem. Gdyby informacje o spadku arealu rzepaku potwierdziły się, może być to istotny czynnik wsparcia dla jego wartości w perspektywie krótko jak i długoterminowej. Zapowiadałoby by to kolejny deficytowy rok dla tego najważniejszego surowca do produkcji olejów w Unii.

Mleko

Od początku 2011 r. na rynku mleka utrzymuje się korzystna koniunktura powodująca wzrost światowych cen produktów mleczarskich. Po znacznej poprawie sytuacji na rynkach mleczarskich w 2010 r. (po najgłębszym od lat załamaniu jakie miało miejsce na początku 2009 r.), pomimo wzrostu cen pasz i kosztów produkcji na początku 2011 r., rok ten okazał się jeszcze lepszy. Rosły ceny skupu mleka właściwie na całym świecie, a jeszcze większa poprawa nastąpiła pod względem cen hurtowych towarów mlecznych. Rok 2011 przyniósł znaczną poprawę eksportu nabiału z UE na rynki krajów trzecich. Najbardziej widoczna była ona w segmencie odtłuszczonego mleka w proszku oraz – w mniejszym stopniu – serów. Ta tendencja zauważalna jest już od 2010 roku. W trakcie roku słabł jednak zagraniczny popyt na unijne masło, zaś eksport pełnego mleka w proszku pozostawał na poziomie ok. 10% mniejszym niż rok wcześniej.

Ewolucja cen skupu mleka na świecie

Ostatnie lata to okres rzadko spotykanych wcześniej wahań cen skupu mleka na świecie. Do 2006 r. kwestia ta była w zasadzie łatwa do analizy. Wśród głównych krajów na rynku światowym, istniały bowiem regiony produkcji tradycyjnie drogiej (UE, Szwajcaria), przeważnie drogiej (USA) oraz taniej (Europa Wschodnia, Ameryka Południowa, a przede wszystkim Oceania, zwłaszcza Nowa Zelandia). Na początku XXI w. orientacyjne ceny skupu mleka w Nowej Zelandii były ponad dwukrotnie niższe niż ceny w USA czy w UE, ale różnica ta zmniejszała się z biegiem czasu. Przez długi czas poziom cen skupu w Nowej Zelandii był zbliżony do tych, jakie otrzymywali polscy rolnicy.

Sytuacja naszego kraju zmieniła się z momentem przystąpienia Polski do UE – ceny wyraźnie wzrosły. W latach 2007-08 ceny mleka na całym świecie bardzo silnie zwyżkowały. Natomiast koniec 2008 i 2009 rok to czas znacznych obniżek, szczególnie silnie odczuli to rolnicy w Unii Europejskiej. Od 2010 r. obserwowana jest znaczna poprawa koniunktury, ceny wyraż-

nie wzrosły i nadal zwyżkują. Kwoty, jakie za kilogram dostarczonego mleka otrzymywali jesienią 2011 r. rolnicy amerykańscy, nowozelandzcy i unijni w zasadzie ujednoliciły się i zbliżyły do poziomu ok. 30-35 eurocentów. Stosunkowo najślabiej w tym porównaniu wypadł rynek polski. Ceny były wprawdzie wyższe niż rok wcześniej, ale tempo zwyżki było słabsze niż wśród czołowych producentów mleka.

W dokładniejszym ujęciu miesięcznym widać, że poczynszy od lipca 2009 r. ceny skupu mleka na świecie ponownie znalazły się w trendzie wzrostowym. Stosunkowo najmniej zdrożało jednak niestety mleko polskie, było ono też tańsze niż średnio we Wspólnocie, USA i na Antypodach, ponadto w ostatnich miesiącach 2011 r. notowano zniżki, co związane było m.in. ze słabnącym kursem złotówki do euro, w ujęciu PLN w okresie tym odnotowano wzrost cen. Należy zaznaczyć, że przy analizie cen skupu ogromną rolę odgrywają kursy wymiany walut.

Produkcja mleka w Polsce

Produkcja mleka w Polsce w 2011 r. kształtuje się na poziomie ok. 12,06 mld l i jest o 1,2% większa niż przed rokiem, wzrost wydajności krów mlecznych o 3,6% do 4840 l (4980 kg) z nadwyżką skompensuje redukcję ich pogłowia. Poprawie mleczności krów sprzyja postępująca koncentracja produkcji i towarzyszący jej postęp technologiczny, a także utrzymujące się wysokie ceny mleka. W I połowie roku relacje cen mleka do pasz pogorszyły się pod wpływem wzrostu cen pasz, które drożały z większą dynamiką niż mleko. Wprawdzie po zbiorach ceny zbóż spadły, ale stosunkowo niewiele. Do końca 2011 r. utrzymywały się na wysokim poziomie, zwłaszcza, że silnie rosły także ceny komponentów białkowych.

Wydajność krów w Polsce z roku na rok rośnie (o ponad 700 l w latach 2004-2010), to nadal jest jedną z najniższych w UE. Przeciętna wydajność mleczna w 2010 r. była o 28% niższa niż średnio w UE-15 i o 22% w porównaniu z przeciętną mlecznością w UE-27. Jedną z głównych przyczyn jest nadmierne rozdrobnienie chowu bydła mlecznego. Przeciętne stado krów w Polsce w gospodarstwach dostarczających mleko do mleczarni liczyło 11 krów i było 4-krotnie mniejsze niż średnio w UE. Według danych GUS w okresie styczeń-listopad 2011 r. skupiono 8251,3 mln l mleka, tj. o 2,9% więcej niż przed rokiem. W listopadzie za 100 l mleka płacono przeciętnie ok. 127 zł. Przy sezonowym spadku skupu surowca (o 5,9%) odnotowano wzrost przeciętnej ceny mleka w skali miesiąca o 3,1%, a w ujęciu rocznym o 10,2%.

Żywiec wieprzowy

Od początku 2011 r., a nawet od ostatniego kwartału 2010 r., uwarunkowania produkcyjno-rynkowe chowu trzody chlewnej są niekorzystne. Pomimo że ceny żywca wieprzowego w skupie i na targowiskach sukcesywnie rosły, stopniowe zwiększanie cen prosiąt oraz skokowy wzrost cen ziemiopłodów paszowych, a w efekcie także pasz przemysłowych (mieszanki T2, Pro-witu), powodowały że w 2011 r. opłacalność produkcji żywca wieprzowego była znacznie niższa niż w 2010 r. Z powodu światowego nieurodzaju zbóż w 2010 r., dynamika wzrostu cen ziemiopłodów takich jak zboża podstawowe (żyto, jęczmień), czy ziemniaki była dużo wyższa niż dynamika wzrostu cen żywca. Miało to swoje przełożenie na spadek pogłowia trzody chlewnej i zmianę jego struktury.

Według danych GUS, w końcu lipca 2011 r. pogłowie tych zwierząt było mniejsze niż w lipcu 2010 r. o 9,1%. Co zaś się tyczy struktury pogłowia, zwiększył się udział warchlaków i tuczników – odpowiednio o 0,8 i 1,2 p.p., ale zmniejszył – udział prosiąt i trzody na chów o wadze 50 kg i więcej (w tym macior) – odpowiednio o 1,4 i 0,6 p.p. Przewidywane na 2012 r. warunki chowu trzody chlewnej raczej nie spowodują w Polsce wzrostu liczebności tych zwierząt, ani korzystnych zmian struktury jego pogłowia. Może jednak nastąpić wzrost przeciętnej ceny trzody. Ekspertcy podają, że w czerwcu 2012 r. cena ta może wynosić 4,80-5,00 zł/kg, co oznacza że w odniesieniu do czerwca 2011 r. wzrośnie o 5-10%. Na możliwość dalszego wzrostu cen krajowych wskazuje wzrost cen trzody w UE, deprecjacja złotego względem euro oraz przewidywany dalszy spadek pogłowia trzody w Polsce. Warto dodać, że obecna wzrostowa tendencja cen wieprzowiny w UE, na którą składa się rosnący popyt eksportowy oraz spadek podaży jest zbieżna z trendami cenowymi obserwowanymi na rynku światowym. W Stanach Zjednoczonych ceny wieprzowiny po okresowym wzroście do ponad 1,40 euro za 1 kg ustabilizowały się na poziomie 1,35 euro za 1 kg. Podobnie kształtował się ruch tych cen na rynku kanadyjskim. W Brazylii ceny wieprzowiny ponownie zaczęły rosnąć przekraczając poziom 1,35 euro za 1 kg.

O opłacalności chowu trzody chlewnej w Polsce, w 2012 roku – podobnie jak w latach poprzednich – będzie głównie decydować relacja cen sprzedaży żywca do cen zakupu zbóż i innych produktów paszowych. Co zaś się tyczy cen pasz, na 2012 r. eksperci przewidują ich stabilizację. Jednak aby opłacalność chowu trzody chlewnej wzrosła, ceny pasz (a szczególnie zbóż) powinny się bardzo obniżyć, a to w opinii znawców rynku tych środków produkcji jest obecnie niemożliwe.

Żywiec wołowy

W 2011 r. produkcja żywca wołowego pochodzącego od krów ras mlecznych i mleczno-mięsnych była w Polsce na ogół nieopłacalna, chociaż jej wyniki były nieco lepsze niż rok wcześniej. Znacznie bardziej korzystna była produkcja żywca wołowego w oparciu o cielęta pochodzące od krów mamek, jednak ich pogłowie jest w naszym kraju dość nieliczne, choć w czerwcu 2011 r. było większe o 30,1% niż rok wcześniej. Wzrost pogłowia krów mamek, jak i populacji bydła ogółem nie miał w gruncie rzeczy powiązania z rozpoczętym w IV kwartale 2010 r., sukcesywnym wzrostem cen żywca wołowego i cielęcego (w skupie i na targowiskach).

Na utrzymującą się wzrostową tendencję krajowych cen skupu bydła nie miały wpływ miały wzrost cen w UE. O poziomie cen decydowały też okresowe wahania kursu złotego wobec euro. Jednakże wzrostowi cen żywca wołowego towarzyszyła podwyżka cen pasz, zwłaszcza treściwych (np. mieszanek paszowych), a dynamika ich zmian była silniejsza niż dynamika zmian cen żywca. Często skutkowało to obniżeniem opłacalności produkcji. W 2011 r. wyraźnie zwiększyła się opłacalność odchowu młodego bydła rzeźnego oraz cieląt, odchów cieląt okazał się nawet bardziej opłacalny.

Znawcy rynku wołowiny twierdzą, że utrzymanie się w 2012 r. relatywnie wysokich cen sprzedaży żywca wołowego – a może nawet dalszy ich wzrost – będą sprzyjać postępującemu, choć powolnemu, powiększaniu pogłowia bydła, w tym populacji krów mamek oraz młodego bydła rzeźnego. Wyższe ceny mogą też być zachętą do odchowu cieląt na mięso.

Nawozy mineralne i środki ochrony roślin

Wzrost cen nawozów mineralnych w Polsce jest pochodną ich sytuacji cenowej na świecie. W 2011 roku na rynkach światowych ceny wszystkich nawozów wzrosły średnio o 50%, w tym mocznika o 60%, soli potasowej o 39%, superfosfatu o 32% a fosforanu amonu o 22%. Dla krajowego rynku nawozów mineralnych ważnym czynnikiem był wzrost stawek podatku VAT, powodujący podwyższenie kosztów ich wytworzenia (np. poprzez zwiększenie cen surowców do ich produkcji), co przekładało się na wzrost cen nawozów. Poziom cen nawozów mineralnych w Polsce zależał również od kosztów ich transportu (frachtu morskiego) oraz światowych cen paliw.

Wyższe ceny nawozów mineralnych są także wynikiem większego ich zużycia na świecie (wraz z ożywioną produkcją rolną w Indiach, Chinach i Brazylii), co jednocześnie wiąże się z większą eksploatacją złóż. W przypadku **nawozów fosforowych** dotyczy to coraz większego zużycia złóż fosforytowych, służących do produkcji tych nawozów. Wynikiem zwiększonej eksploatacji był rozpoczęty w 2006 roku na światowych rynkach, wzrostowy trend cen fosforytów, które w kolejnych dwóch latach wzrosły 10-krotnie (z 40 dolarów w 2006 r. do 400 dolarów w 2008 r.). Po okresie krótkotrwałej obniżki cen fosforytów, od końca 2009 roku obserwuje się kolejną podwyżkę cen, która w przeciągu 2011 roku wynosiła 90%.

Ceny fosforytów zależą od dostawców tego surowca. Źródła ich pozyskania są ograniczone, a większość złóż (80%) znajduje się na terenie Maroka i okupowanej przez niego Sahary Zachodniej oraz na terenie Algierii. Jednak w produkcji fosforytów przodują Chiny, które realizują prawie 40% światowego wydobycia. Podaż fosforytów jest kształtowana przez zachowanie „głównych graczy” na globalnym rynku tego surowca, co wpływa na światowe ceny fosforytów. Są one dyktowane głównie przez Maroko oraz Chiny, które w celu zapewnienia samozapotrzebia swojego kraju w fosforyty wprowadziły wysokie cła eksportowe na wywóz surowca. Należy dodać, że wpływ na rosnące ceny nawozów fosforowych ma także rosnąca cena kwasu siarkowego, służącego do rozkładu surowców fosforonośnych.

Na wzrost cen **nawozów azotowych** w głównej mierze ma wpływ rosnąca cena gazu ziemnego, który jest podstawowym surowcem do ich produkcji. Na rynek polski trafiają także nawozy z Rosji i Kazachstanu. Jednak osłabienie złotówki w 2011 roku spowodowało zmniejszenie konkurencyjności nawozów z importu.

Sytuacja cenowa **nawozów potasowych** podlega zmianom bardziej skokowym, co jest związane z silną koncentracją podaży szczególnie soli potasowej. Za dostawy tego surowca na rynek odpowiada około 11 podmiotów na świecie. Na wzrost w 2011 roku cen nawozów potasowych w Polsce bezpośredni wpływ miała podwyżka o 50% ceł eksportowych na te nawozy przez rząd Białorusi (spółka rosyjsko-białoruska BPC odpowiada za 30% globalnej podaży nawozów potasowych). Wyższe cła wpłynęły na wzrost cen nawozów u światowych dystrybutorów nawozów potasowych działających także na polskim rynku.

Sytuacja cenowa na rynku **środków ochrony roślin** jest bardziej stabilna. Średnia ich cena w latach 2010-2011 nie uległa znacznym zmianom. Ceny niektórych z nich wzrosły, najbardziej Miedzian (o 5,2%), natomiast inne zmalały jak np. Roundup (o 14,2%). W opinii dystrybutorów środków ochrony roślin wielkość sprzedaży wykazuje tendencję rosnącą. Jest

ona w pewnym stopniu związana z częstszym występowaniem chorób i szkodników, zapotrzebowanie na te środki charakteryzuje się także dużą zmiennością w trakcie sezonu w zależności od przebiegu pogody.

Pasze

Rosnący popyt i co za tym idzie spodziewane zmniejszenie zapasów na koniec 2011 r. ograniczyły spadek cen zbóż, pomimo dobrych zbiorów ma świecie. Notowania cen większości zbóż były znacznie wyższe niż w analogicznym okresie poprzedniego sezonu. Wysokie ceny zbóż przekładają się na ceny pasz, do produkcji których zużyto drogie zboże z poprzedniego sezonu. Powyższe czynniki oraz utrzymujące się wysokie ceny zbóż na rynku krajowym spowodowały, iż ceny pasz w I połowie 2011 r. kształtowały się na rekordowo wysokim poziomie. W tym okresie silniejszy był wzrost cen mieszanek natomiast koncentraty drożały wolniej.

Średnia cena mieszanki dla tuczników PT 2 w okresie I-VII 2011 r. wynosiła 128,25 zł za 100 kg, tj. o ponad 32% więcej niż średnio w 2010 roku. Natomiast średnia cena koncentratu dla tuczników była wyższa o ponad 12%.

Podobnie kształtowały się ceny mieszanek i koncentratów dla krów mlecznych, które analogicznie zdrożały o 25,6 i 13%. Średnia cena mieszanki dla bydła dorosłego w okresie I-VII 2011 r. wzrosła w porównaniu do średniej z 2010 r. o 25,8% natomiast mieszanka dla cieląt i jagniąt wzrosła w analogicznym okresie o ponad 21%.

Średnia cena w okresie I-VII 2011 r. mieszanki dla kur niosek DJ 1 wynosiła 152,63 zł za 100 kg, czyli była wyższa od średniej ceny w roku 2010 o 21,2%. W analogicznym okresie średnia cena za mieszankę dla kurcząt rzeźnych wzrosła o 19,4%.

Rosnące ceny soi na rynku światowym zostały zahamowane wiosną 2011 r. po zbiorach w Ameryce Południowej. Wzrost podaży skutkował powolnym spadkiem cen śruty sojowej w okresie od stycznia do czerwca 2011 roku. Obniżenie produkcji i przerobu rzepaku spowodowało spadek produkcji śruty rzepakowej w stosunku do sezonu 2010/2011 oraz zmniejszenie wykorzystania tej śruty na pasze. W konsekwencji średnia cena śruty sojowej w okresie I-VII 2011 r. uległa mniejszemu wzrostowi niż cena śruty rzepakowej w stosunku do średniej ceny w 2010 r. Krajowe ceny śrut w I półroczu kształtowały się na wyższym poziomie niż rok wcześniej. Natomiast od początku bieżącego sezonu (2011/2012) ceny te powoli obniżają się przy czym większy jest spadek cen śruty rzepakowej.

Nośniki energii

W I półroczu 2011 roku silnie podrożały bezpośrednie nośniki energii. Ceny oleju opałowego wzrosły w porównaniu z 2010 rokiem o ok. 22%, natomiast oleju napędowego o 14%. Główną przyczyną tego stanu było nieustanne zwiększanie się cen paliw ropopochodnych, wynikające przede wszystkim z osłabiającego się kursu złotego w stosunku do dolara i euro. Zmiany ceny **oleju napędowego i benzyny** w ostatnim czasie były determinowane przede wszystkim: kosztem zakupu ropy naftowej (koszt ten stanowił ok. 42% ceny litra gotowego paliwa), kursem złotego do dolara oraz wysokością podatków paliwowych (ok. 50% ceny paliwa). W 2010 roku koszt ropy naftowej w PLN wzrósł o 30%, a liczony w USD o 23%. W konse-

kwencji wzrost cen ropy przełożył się na wyższe o około 20% ceny paliw na rynkach europejskich. W styczniu 2011 roku cena w USD za tonę benzyny była wyższa o 19%, a oleju napędowego o 24% niż rok wcześniej. Dodatkowo swój udział we wzroście cen ropy miała także niekorzystna sytuacja w Egipcie oraz duża niepewność geopolityczna w tamtym rejonie (Tunezja), jak również inne czynniki (np. niekorzystny program nuklearny Iranu). Wszystkie te kraje są bardzo zasobne w ropę. Troska o stabilność dostaw stała się kolejną przyczyną wzrostu ceny ropy.

Wzrost cen bezpośrednich nośników energii pociąga za sobą podwyżkę ceny **energii elektrycznej**; cena obejmuje również podatek VAT oraz opłatę dystrybucyjną (za przesył energii elektrycznej). Na wzrost cen energii elektrycznej w 2011 r. miała również wpływ podwyżka VAT-u. Dystrybutorzy energii elektrycznej w 2010 r. zapowiadali podwyżki na poziomie ok. 20%. Jednakże poziom cen energii elektrycznej dla gospodarstw domowych zatwierdza Prezes Urzędu Regulacji Energetyki. Jego decyzją podwyżka ceny w 2011 roku wyniosła ok. 8%.

Ceny **węgla** w 2011 roku wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim o ok. 6%. Ocenia się, że było to skutkiem wzrostu sprzedaży przy jednoczesnym zmniejszeniu wydobycia tego surowca. Według resortu gospodarki w okresie od stycznia do września 2011 r. wydobycie węgla kamiennego było niższe niż w analogicznym okresie 2010 roku o 481,7 tys. ton. Stan zapasów węgla kamiennego ogółem w kopalniach na koniec września 2011 roku w porównaniu do stanu na koniec września 2010 roku zmniejszył się o 3 mln 34,7 tys. ton. Sprzedaż ogółem węgla kamiennego w okresie styczeń-wrzesień 2011 roku, w porównaniu do analogicznego okresu 2010 roku, była wyższa o 1 mln 786,5 tys. ton, również sprzedaż węgla do koksowania wzrosła o 0,9% w porównaniu do analogicznego okresu w 2010 roku.

Wykorzystane opracowania

1. Białoruś podwyższa cła eksportowe na potas.
<http://www.portalspozywczy.pl/technologie/wiadomosci/bialorus-podwyzsza-cla-eksportowe-na-potas,50456.html> [dostęp 09.01.2012].
2. Czy światu grozi brak fosforu do produkcji nawozów? Nasza Rola, nr 2. Gdańsk 2011.
3. Dopłaty dla rolników zwiększą popyt na nawozy? <http://www.portalspozywczy.pl/technologie/wiadomosci/doplaty-dla-rolnikow-zwieksza-popyt-na-nawozy,57594.html> [dostęp 09.01.2012].
4. Informacja o sytuacji na rynku zbóż nr 11/2011. Biuro Analiz i Programowania ARR.
5. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Listopad 2011. GUS, Warszawa 2011.
6. MG: Od stycznia do września wydobyto 55,97 mln ton węgla, Wyborcza.biz, PAP
http://wyborcza.biz/biznes/1,100969,10669923,MG__od_stycznia_do_wrzesnia_wydobyto_55_97 mln_ton.html [dostęp 09.01.2012].
7. Mleko i produkty mleczarskie. Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA. Raport sygnałny 2011 r.
8. Pawlak M. Ropa i gaz ziemny wciąż dominujące
<http://www.kurier365.pl/biznes-kurier-365/gospodarka/item/3382-ropa-i-gaz-ziemny-wciaz-dominujace> [dostęp 09.01.2012].

9. Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2011 r. GUS, Warszawa 2011.
10. Pogłowie trzody chlewnej według stanu w końcu lipca 2011 roku. GUS, Warszawa 2011.
11. Rynek mięsa, drobiu, jaj i miodu. Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA. Grudzień 2011.
12. Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 40. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW. Warszawa 2011.
13. Rynek mleka. Stan i perspektywy, nr 41. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2011.
14. Rynek pasz. Stan i perspektywy, nr 29 i 30. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2011.
15. Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny, nr 10. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
16. Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny, nr 11. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
17. Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny, nr 12. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
18. Rynek rzepaku. Stan i perspektywy, nr 40. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2011.
19. Rynek zbóż, roślin oleistych i wysokobiałkowych. Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA. Grudzień 2011 r.
20. Rynek zbóż. Stan i perspektywy, nr 41. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2011.
21. Środki ochrony roślin. http://www.biznesogrodnicy.pl/pl/z_polki_wziete/srodki_ochrony_roslin.html [dostęp 09.01.2012].
22. Światowy rynek zbóż, oleistych i komponentów paszowych. Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA. Opracowanie sygnałne 2011 r.
23. W warmińsko-mazurskim brakuje saletry. <http://www.portalspozywczy.pl/technologie/wiadomosci/w-warmińsko-mazurskim-brakuje-saletry,61947.html> [dostęp 09.01.2012].
24. Wiceprezes ZA Tarnów: Ceny nawozów zależą od cen gazu. <http://www.portalspozywczy.pl/zboza-oleiste/wiadomosci/wiceprezes-za-tarnow-ceny-nawozow-zaleza-od-cen-gazu,56002.html> [dostęp 09.01.2012].
25. Wynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2011 r. GUS, Warszawa 2011.
26. Wyższe ceny za energię elektryczną w 2011 r. <http://www.goldbank.pl/rynek/3182-wysze-ceny-za-energię-elektryczną-w-2011-r.html> [dostęp 09.01.2012].
27. Zmiany na rynku mleka – sezon 2010/2011. Biuletyn informacyjny ARR nr 2/2011.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY